

Bogate zbiory
biblioteczne
oraz kolekcje
map i medali
są wizytówką
Archiwum PAN

Krzysztof Kalinowski

Chronić dziedzictwo

HANNA KRAJEWSKA

Archiwum Polskiej Akademii Nauk, Warszawa
archiwum@apan.waw.pl

Archiwum PAN od czasu swojego powstania w grudniu 1953 r. służy nauce i uczonym, a dzięki działalności wydawniczej i wystawienniczej wszystkim, którzy interesują się historią polskiej nauki

Do głównych zadań Archiwum należy gromadzenie i przechowywanie materiałów źródłowych do dziejów nauki w Polsce. Pochodzenie tych dokumentów jest różne: znajdują się wśród nich zarówno materiały archiwalne instytucji naukowych, jak i archiwalia osób prywatnych. W związku z tym zasób Archiwum PAN jest podzielony na 3 działy. W I znajdują się akta towarzystw i różnych instytucji naukowych, w tym Kasy im. Józefa Mianowskiego (1881–1952), której głównym zadaniem było udzielanie pomocy osobom prowadzącym działalność naukową; Polskiego Towarzystwa Historycznego (1896–1968) oraz pełna dokumentacja Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (1906–1953). W skład tego działu włączono również archiwalia naukowych towa-

rzystw specjalistycznych, które w okresie 1951–1990 były dotowane przez PAN. W dziale II znajdują się akta Polskiej Akademii Nauk i jej placówek, w III – spuścizny uczonych polskich. Przekazywano je do Archiwum w formie darów, depozytów lub kupowano (do 1991 r.). W ciągu 50 lat istnienia Archiwum zgromadzono ponad 500 zespołów archiwalnych pochodzenia prywatnego. Duża ich część opisana jest w formie inwentarzy, inne posiadają spisy. Od 1979 r. działa Komisja Metodyczna, która dokonuje oceny merytorycznej opracowywanych inwentarzy.

Dokumenty prywatne

Porządkowanie spuścizn wymagało zastosowania specjalnych metod opisu. Archiwum PAN wypracowywało je w trakcie lat doświadczeń. W 1959 r. wydano „Wytyczne opracowania archiwalnego spuścizn rękopiśmiennych – projekt”. Nowa, poszerzona wersja pt.: „Wytyczne opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych” ukazała się w 1992 r. Instrukcja ta, stosowana przez wszystkie archiwa, stanowi liczący się wkład Archiwum PAN do polskiej archiwistyki.

O wyjątkowym charakterze zbiorów Archiwum PAN decydują przede wszystkim spuścizny po największych polskich uczonych, takich jak np. filozof Kazimierz Ajdukiewicz,

językoznawca Jan Baudouin de Courtenay, lekarz Tytus Chałubiński, konstruktor Stefan Drzewiecki, historyk Aleksander Gięsztor, immunolog Ludwik Hirszfild, chemik Włodzimierz Kołos, bibliotekarz Stefan Rygiel, matematycy Wacław Sierpiński i Hugo Steinhaus, fizycy Ludwik Wertenstein i Mieczysław Wolfke, czy pisarka Stanisława Przybyszewska.

Spuścizny zawierają nie tylko dokumenty osobiste i twórczości naukowej (w tym odpisy z akt, które zostały zniszczone lub zaginęły), ale także bogatą korespondencję ze znanymi osobami. W Archiwum PAN przechowywane są listy Marii Skłodowskiej-Curie i Alberta Einsteina, a także wielu innych, równie wybitnych osobistości.

Do zadań Archiwum należy nie tylko gromadzenie dokumentacji papierowej. Dużym zainteresowaniem cieszy się zbiór fotografii liczący ponad 27 tys. obiektów, kolekcja medali (ok. 1000 sztuk) oraz map (ok. 1200 sztuk). Zbiory te w dużym stopniu związane są z nauką i uczonymi.

Informacje o zespołach i zbiorach zawarte są przede wszystkim w „Przewodniku po zasobie Archiwum PAN” (wyd. III – 1999). Od 1959 r. wydawany jest „Biuletyn Archiwum PAN”, w którym publikowane są przede wszystkim inwentarze opracowanych zespołów, a także sprawozdania i artykuły problemowe.

Ważną rolę w działalności placówki odgrywają współpraca z innymi instytucjami oraz kontakty międzynarodowe. Archiwum jest członkiem zarządu Sekcji Archiwów Instytucji Naukowych i Uniwersyteckich (SUV) działającej przy Międzynarodowej Radzie Archiwalnej. Jest organizatorem i współorganizatorem konferencji międzynarodowych poświęconych zagadnieniom archiwistyki. Współpracuje z kilkudziesięcioma ośrodkami naukowymi w wielu krajach świata.

Prezentacje zbiorów

W ostatnich latach nasiliła się także działalność wystawiennicza Archiwum. Wystawy organizowane są głównie w Pałacu Staszica, ukazując tym samym znaczenie tego miejsca dla kultury i historii Polski.

Pałac Staszica, zbudowany w 1822 r. dla Towarzystwa Przyjaciół Nauk miał być, wolą swego fundatora, świątynią nauki. W jego pomieszczeniach znajdowały się bogate zbiory archiwalne, biblioteczne i muzealne. W okresie zaborów zostały wywiezione i rozproszone. Pozostał jednak gmach i idea. Nie jest więc przypadkiem, że Polska Akademia Nauk umieściła swoje Archiwum w miejscu, które nawiązuje do chlubnej tradycji przechowywania źródeł naukowych. Archiwum organizuje wystawy z okazji ważnych rocznic i jubileuszy, prezentując swoje zasoby archiwalne. W 1996 r. Archiwum było organizatorem wystawy „Pałac Staszica w powstaniu warszawskim”, w 1998 r. prezentowało swoje zbiory na wystawie zatytułowanej „Życie i działalność Stanisława Staszica”, zaś w 2000 r. na wystawie „Towarzystwo Przyjaciół Nauk”

(w 200 rocznicę jego powstania). W 2002 r. zorganizowano wystawę poświęconą Julianowi Ursynowi Niemcewiczowi. Ważnym wydarzeniem była wystawa „Genius loci” w 2003 r., której premiera miała miejsce w Berlinie. Ukazywała ona dzieje nauki polskiej, której ośrodkiem był Pałac Staszica oraz działalność członków zagranicznych Towarzystwa Przyjaciół Nauk, w tym J. W. Goethego i A. von Humboldta.

Archiwum PAN ma status placówki o powierzonym zasobie archiwalnym, a zatem nabyło prawo do wieczystego przechowywania materiałów Polskiej Akademii Nauk, stanowiących część państwowego zasobu archiwalnego. Tym samym sprawuje kontrolę i opiekę nad całością zasobu akt znajdującego się w kancelariach jednostek organizacyjnych i placówkach PAN. Obecnie, prócz głównej siedziby w Warszawie, działają też oddziały Archiwum w Poznaniu (od 1956 r.) i w Wodzisławiu Śląskim (od 1974 r.). ■

Archiwum PAN

Archiwum Polskiej Akademii Nauk zgromadziło wiele dokumentów, listów i zdjęć Marii Curie-Skłodowskiej